

Antoni Amaro

EL SIMBOLISME DEL CENTRE

Allà a on per mitjà d'una hierofania (del grec *hieros* (ἱερός) = sagrat i *faneia* (φαίνειν) = manifestar, és l'acte de manifestació d'allò sagrat), s'efectua la ruptura de nivells i s'opera al mateix temps una «obertura» per la part alta (el món diví) o per baix (les regions infernals, el món dels morts). Els tres nivells còsmics -Terra, Cel i regions infernals- es posen en comunicació.

La comunicació s'expressa a vegades

amb la imatge d'una columna universal, *Axis mundi*, que uneix, a la vegada que el sosté, el Cel amb la Terra, i la base del qual està enfonsada en el món de sota (l'anomenat «Infern»). Aquesta Columna còsmica només pot situar-se al Centre mateix de l'Univers, ja que la totalitat del món habitable s'estén al voltant seu. Ens trobem, doncs, davant d'un encadenament de concepcions religioses i d'imatges cosmològiques que són solidàries i s'articulen en un «sistema», el qual es pot qualificar de «sistema del món» de les societats tradicionals: a) un lloc sagrat constitueix un trencament en l'homogeneïtat de l'espai; b) aquesta ruptura simbolitza una "obertura», gràcies a la qual es possibilita el trànsit d'una regió còsmica a una altra (del Cel a la Terra, i viceversa: de la Terra al món inferior); c) la comunicació amb el Cel s'expressa indiferentment per un cert nombre d'imatges relatives íntegrament a l'*Axis mundi*: pilar (cf. l'*universalis columna*), escala (cf. l'escala de Jacob), muntanya, arbre, liana, etc.; d) al voltant d'aquest eix còsmic s'estén el «Món» (= «*el nostre món*»); per tant, l'eix es troba al «*mig*», al «*melic de la Terra*», és el Centre del Món (1).

De fet, la noció d'espai sagrat implica la idea de repetició de la hierofania primordial que va consagrar aquell espai transfigurant-lo, singularitzant-lo; en una paraula: aïllant-lo de l'espai profà circumdant. El lloc queda així convertit en una mena de font inesgotable de força i de sacralitat que permet a l'home, només amb que penetri en ella, participar d'aquesta força i combregar en aquesta sacralitat. Aquesta intuïció elemental del lloc convertit per una hierofania en «*centre*» permanent de sacralitat regeix i explica tot un conjunt de sistemes, moltes vegades complicats i intricats.

A imatge de l'Univers que es desenvolupa a partir d'un Centre i s'estén cap als quatre punts cardinals, la ciutat es constitueix a partir d'una cruïlla. El quadrat construït a partir del punt central és una *imago mundi*. La divisió del poble en quatre sectors, que implica d'altra banda una partició paral·lela de la comunitat, correspon a la divisió de l'Univers en quatre horitzons. Enmig del poble es deixa amb freqüència un espai buit: allà s'eleva més tard la casa cultural, el sostre de la qual representa simbòlicament el Cel. Sobre el mateix eix perpendicular es troba, en l'altra extremitat, el món dels morts, simbolitzat per certs animals (serp, cocodril, etc.) o pels ideogrames de les tenebres (2).

El *mundus* romà era una fossa circular dividida en quatre: era a la vegada imatge del Cosmos i el model exemplar de l'hàbitat humà. S'ha suggerit amb raó que la Roma *cuadrata* ha de ser entesa no en el sentit de que tingués la forma d'un quadrat, sinó en el que estava dividida en quatre parts. El *mundus* s'assimila evidentment a l'*omphalos*, al melic de la Terra: la Ciutat (*urbs*) se situava al mig de l'*orbis terrarum*.

S'ha pogut mostrar que idees similars expliquen l'estructura dels pobles i les ciutats germàniques. En contextos culturals molt diversos tornem a trobar sempre el mateix esquema cosmològic i el mateix escenari ritual: *la instal·lació en un territori equival a la fundació d'un món* (3).

El Centre necessita un espai sagrat per excel·lència -altars, santuaris- es «construeixen», certament, d'acord amb les prescripcions dels cànons tradicionals. Però aquesta «construcció» es fonamenta en última instància en una revelació primordial que, *in illo tempore*, va revelar a l'home l'arquetip de l'espai sagrat, arquetip que després es va copiar i va repetir fins a l'infinit en l'erecció de cada nou altar, temple, santuari, etc. Exemples d'aquesta «construcció» d'un espai sagrat seguint un model arquetípic hi ha a tot arreu. Per exemple, l'erecció de l'altar sacrificial vèdic. La consagració de l'espai es desenvolupa d'acord amb un doble simbolisme. D'una banda, la construcció de l'altar és concebuda com una creació del món (per exemple, *Qatapatha Bráhmāna*, VI, 5, 1s). L'aigua en què s'ha pastat l'argila s'assimila a l'Aigua primordial; l'argila emprada per als fonaments de l'altar, a la Terra; les parets laterals, a l'Atmosfera, i així successivament. D'altra banda, la construcció de l'altar equival a una integració simbòlica del Temps, a la seva «*materialización en el cuerpo mismo del altar*». «*El altar del fuego es el año. Las noches son las piedras de su cerca, y son 360 porque hay 360 noches en el año; los días son los ladrillos, yajusmati, y de éstos hay 360, como 360 días hay en el año*» (ibíd., X, 5, 4, 10). L'altar es converteix, doncs, en un Microcosmos que existeix en un Espai i en uns Temps místics, qualitativament diferents de l'espai i el temps profans. Quan diem construcció d'un altar estem dient repetició de la Cosmogonia (4).

Totes aquestes construccions sagrades representen simbòlicament l'Univers sencer: els seus pisos o terrasses són identificats com els «Cels» o nivells còsmics. D'alguna manera, totes elles reproduïxen la muntanya còsmica, és a dir, que se les considera edificades al «*Centre del Món*».

Aquest simbolisme del Centre, va implicat tant en la construcció de les ciutats com en la de les cases; en efecte, «*Centre*» és tot espai consagrat, és a dir, tot espai en el qual poden tenir lloc les hierofanies i les teofanies, i en el qual pot donar-se una ruptura de nivell entre el Cel i la Terra.

Tot nou lloc en el qual l'home s'estableix és, en cert sentit, una reconstrucció del Món. Per poder *durar*, per ser *reals*, la nova llar o la nova ciutat han de ser projectades mitjançant el ritual de la construcció al «*Centre de l'Univers*». Segons moltes tradicions, la Creació del Món es va iniciar en un Centre, i per aquesta raó la construcció de la ciutat ha de desenvolupar-se també al voltant d'un centre (5).

El simbolisme del Centre s'articula en tres conjunts complementaris: 1) al Centre del Món hi ha la «muntanya sagrada», el punt en què s'uneixen el Cel i la Terra; 2) tot temple o palau, i per extensió, tota ciutat sagrada i tota residència reial són assimilats a una «muntanya sagrada» i es converteixen així en «Centres»; 3) a la vegada, el temple o la ciutat sagrada, per ser el lloc pel qual passa l'*Axis mundi*, són considerats com el punt d'unió del Cel, la Terra i l'Infern. Així, en les creences índies, la muntanya Meru s'eleva al Centre del Món i sobre ell brilla l'Estrella polar. A Mesopotàmia, una muntanya central (la «muntanya del país») uneix el Cel i la Terra. És molt possible que Tabor, el nom de la muntanya de Palestina, sigui *tabbūr* i signifiqui «melic», *omphalos*. Per als cristians, el Gòlgota era al Centre del Món; era a la vegada el cim de la muntanya còsmica i el lloc en què havia estat creat i enterrat Adam. De manera que la sang del Salvador havia banyat el crani d'Adam, enterrat precisament al peu de la Creu, i ho havia rescatat (6).

L'*omphalos* és considerat com el «*Melic de la Terra*», és a dir, com el «*Centre de l'Univers*». El simbolisme del «Centre» abasta moltes nocions: la de punt d'intersecció dels nivells còsmics (canal d'unió entre l'Infern i la Terra; la d'espai hierofànic i en la seva virtut *real*, la d'espai «creacional» per excel·lència, únic en el qual *pot* començar la Creació). Així, veiem en diverses tradicions que la Creació s'inicia en un «Centre», perquè allà es troba la font de tota realitat i, per tant, l'*energia de la vida* (7).

La multiplicitat dels «centres» s'explica per l'estructura de l'espai sagrat, que admet la coexistència d'una «infinitat» de «llocs» en un mateix centre. La «dinàmica», la «realització» d'aquesta multiplicitat és possible gràcies a la repetició d'un arquetip. L'arquetip pot ser repetit en qualsevol nivell i sota la forma que es vulgui, però el que és significatiu no és el fet que l'arquetip pugui tenir imitacions (repeticions) grolleres, sinó el fet que l'home *tendeixi*, fins en els nivells més baixos de la seva experiència religiosa «immediata», a *acostar-se* a aquest arquetip i a *realitzar-lo*.

Si existeix un tret revelador de la posició de l'home en el Cosmos, no és ni la possibilitat de rebaixar l'Arbre de la Vida a una superstició màgico-mèdica qualsevol, ni el fet que es pugui degradar el símbol del Centre fins a reduir-se a una «rèplica fàcil», com és la llar; és més aviat *la necessitat constant que l'home sent de realitzar els arquetips* fins als nivells més vils i més «impurs» de la seva existència immediata; és la nostàlgia de les formes transcendents (en aquest cas, de l'espai sagrat) (8).

El Màndala i el simbolisme del Centre

Des d'una perspectiva interior, el Màndala és la manifestació del Centre de la psique, que es projecta, com hem vist, en els diferents Centres, com la muntanya sagrada, l'altar, la ciutat sagrada i com *Axis mundi*. Per a Jung, la seva finalitat és fomentar la contemplació a través de l'estretament, en certa manera circular del camp visual psíquic en direcció al Centre. Tots els Màndales es basen en la "*quadratura del cercle*". El seu motiu fonamental és la idea d'un Centre de la Personalitat, d'un lloc central en l'interior de l'ànima al que tot està referit, a través d'ell, tot està ordenat i a la vegada, constitueix una font d'energia. L'energia del Centre es posa de

manifest en la gairebé irresistible necessitat d'arribar a *ser el que un és*, aquest Centre per a Jung és el Si-Mateix, i representa el punt interior, que focalitza i abasta tota la psique.

Des del punt de vista psicològic, el Màndala es dona en estats de dissociació o desorientació psíquica, i es veu clarament com equilibra el desordre i la confusió de l'estat psíquic, a través de la construcció d'un Centre cap al qual s'orienta tot, o a través de l'ordenació concèntrica d'allò múltiple en el desordre, d'allò oposat i incompatible. Es tracta d'un *intent d'autocuració de la natura* que no ve d'una reflexió conscient sinó d'un impuls inconscient. La "*quadratura del cercle*" és un dels motius arquetípics, però davant dels altres té una major importància funcional, ja que representa *l'arquetip de la Totalitat* (9).

Mentre que els màndales culturals sempre presenten un estil especial i un número limitat de motius típics, els màndales individuals se serveixen d'una abundància il·limitada de motius i al·lusions simbòliques, ja que tracten d'expressar, o bé, la Totalitat de l'individu en la seva vivència exterior i interior del món, o l'essencial punt interior del mateix: el seu objecte és el Sí-mateix. Per això, el màndala individual presenta una certa divisió en una meitat clara i una meitat fosca amb els seus símbols típics. En el Màndala occidental la *Scintilla*, l'espurna i l'essència divina de l'home està caracteritzada per símbols que poden designar una imatge de Déu, la imatge de la divinitat que es desplega en el món, la natura i l'home (10).

Bibliografia consultada

- (1) Mircea Eliade (1981) *Lo Sagrado y lo Profano*, pàg. 24. Madrid: Ed. Guadarrama
 - (2) Ibid., pàgs. 29-30
 - (3) Ibid. pàg. 30-31
 - (4) Mircea Eliade (2010) *Tratado de Historia de las Religiones*, pàgs. 332-333. México: Ediciones Era
 - (5) Ibid. pàg. 334
 - (6) Mircea Eliade (2001) *El Mito del Eterno Retorno*, pàgs. 12-13. Buenos Aires: Editorial Emecé
 - (7) Mircea Eliade (2010) *Tratado de Historia de las Religiones*, pàg. 337. México: Ediciones Era
 - (8) Ibid. pàgs. 344-345
 - (9) C. G. Jung (2010) *Los Arquetipos y lo Inconsciente Colectivo*, Obra Completa, vol. 9/1, pàg. 372. Madrid: Ed. Trotta
 - (10) Ibid. pàgs. 373-374
-

Reconeixement – NoComercial (by-nc): Es permet la generació d' obres derivades sempre que no se faci un ús comercial. Tampoc es pot utilitzar l' obra original amb finalitats comercials.